

Список використаних джерел:

1. Бутрымович М.: Профессиональное становление учителя // Народное образование. 1984. № 5. С.31 - 33
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6-ти Т., Т.6. - М.: Педагогика, 1984.400 с.
3. Кудрявцев Т.В. Психология технического мышления. - М.: Педагогика, 1975. 303 с.
4. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя. - Л.: ЛГУ, 1967. 183с.
5. Кузьмина Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся // Вопросы психологии. 1984. № 1.С.20-26
6. Кулюткин Ю.Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя // Вопросы психологии. 1986. № 2. С.21 - 30
7. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат/ Под ред. Ю.Н.Кулюткина, Т.С.Сухобской - М.: Педагогика, 1990. 102с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М.: Политиздат, 1975.304с.
9. Моляко В.А. Психология творческой деятельности. - К.: Знание, 1978.46с.
10. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. - М.: Педагогика, 1975. 303с.
11. Слостенин В.А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование// Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования/ Под ред. В.А.Слостенина. - М. 1982. С. 14 - 28.

Крючкова В., студентка ф-ту
іноземних мов КДПУ

Проблема формування ціннісної сфери юнака

Молодіжні проблеми завжди хвилювали людську спільноту, адже молодь – це свого роду «фундамент» соціуму, його основа та «двигун» розвитку. Усі надії та сподівання покладаються на молодих людей, які символізують близьке і віддалене майбутнє усього суспільства. Саме тому так важливо, аби у молоді формувалася соціально-нормативний світогляд, переважали у власних вчинках загальнолюдські цінності.

В наш час питання життєвих цінностей молоді є особливо актуальним, оскільки в умовах постійного оновлення суспільної свідомості (головним чином під впливом негативних факторів) на місце одних приходять абсолютно нові цінності, кардинально змінюється сама ціннісна орієнтація суспільства. Гостро стоїть проблема підвищення рівня розвитку духовних цінностей.

На питання: «Чи потрібні людині цінності?» – визнаний фахівець із цієї проблеми К. Клакхон відповідає: «...так, ...тому що без них життя суспільства було б неможливе; функціонування соціальної системи не

могло б зберігати спрямованість на досягнення групових цілей; індивіди не могли б одержувати від інших те, що їм потрібно в ракурсі особистих та емоційних відносин; вони б також не відчували у собі необхідної міри порядку і єдності цілей» [4, с. 109].

Особливо гостро проблема формування ціннісних орієнтацій постає в юнацькому віці, коли людина викристалізовує образ світу, намагається визначити систему ідеальних стереотипів. Юнак, з одного боку, стикається з багатоваріативністю шляхів самовизначення, але з іншого, із внутрішньою неготовністю прийняти ці ціннісні системи. Іншими словами, має місце протиріччя між постійно зростаючим рівнем соціальних вимог до самовизначення юнака і фактичною неможливістю їх задовольнити в силу не сформованості системи ціннісних орієнтацій.

Науковий інтерес до проблеми формування в різних площинах та напрямках. Основою еволюції психологічних уявлень про цінності була давня філософська традиція, що подавала відношення людини до світу в дихотомії знання та цінностей. Віддавна світ ціннісних переживань перебував у центрі філософських досліджень, головним чином у його етичних, естетичних та релігійних проявах. В античну, середньовічну епоху філософи розробляли ціннісну феноменологію, не піднімаючись до аналізу власне категорії «цінність», її логічного змісту. Принциповим поштовхом до розвитку теорії цінностей став інтуїтивістський напрям філософії, який гостро поставив питання про природу ціннісного аспекту буття.

Поворотним пунктом у розвитку проблеми цінностей стала філософія І.Канта, його вчення про регулятивні принципи практичного розуму, за яким вищі цінності буття мають не онтологічні, а виключно регулятивні підстави до існування. Цим самим Кант першим розмежував поняття буття і блага, протиставивши сферу моральності як свободи сфері природи, яка має підлягати закону, необхідності.

У працях учнів і послідовників Канта проблема цінностей набула вже самостійного значення. Аксиологічний напрям у філософії почав формуватись у другій половині XIX ст. в працях Г.Лотце, В.Віндель-Банда, Г.Ріккєрта. В XX ст. аксиологічну проблематику продовжують активно розробляти представники психології, педагогіки, філософії, які намагаються визначитись з концептуальними засадами ціннісної визначеності світу.

Як влучно зазначає А. Павліченко «В науковій літературі існує безліч різних визначень поняття «цінність». Їх настільки багато, що бажання різних авторів навести концептуальний порядок у сфері визначення категорії «цінність» приводить до тієї ж самої термінологічної сутності [9, с. 100].

У психологічній науці цінність визначається як «поняття, що фіксує позитивне або негативне значення будь-якого об'єкта чи явища для суб'єкта» [2, с. 209]. В широкому розумінні в ролі цінностей можуть виступати не

тільки абстрактні смисли а й конкретні матеріальні блага. У більш вузькому значенні цінності прийнято розглядати як духовні ідеї, котрі містяться у поняттях, яким властивий високий ступінь узагальнення [2, с. 209].

В. Б. Шапар визначає цінність як «поняття, яке використовується у філософії і психології для позначення об'єктів, явищ, їхніх властивостей, а також абстрактних ідей, що втілюють у собі суспільні ідеали і виступають завдяки цьому як еталон належного» [10, с. 596]. Автор виділяє три форми існування цінності: «1) виступає як суспільний ідеал, як вироблене суспільною свідомістю абстрактне уявлення про атрибути належного рівня індивідуального життя; такі цінності можуть бути і загальнолюдськими, «вічними» (істина, краса, справедливість), і конкретно-історичними (патріархат, рівність, демократія); 2) з'являється в об'єктивованій формі у вигляді продуктів матеріальної та духовної культури або людських вчинків – конкретних, предметних втілень суспільних ціннісних ідеалів (етичних, естетичних, політичних, правових та ін.); 3) цінності соціальні, заломлюючись крізь призму індивідуальної життєдіяльності, входять у психологічну структуру особистості як особисті цінності – одне з джерел мотивації її поведінки» [10, с. 432]. На думку В. Б. Шапара, кожній людині властива індивідуальна, специфічна ієрархія особистісних цінностей, яка виступає сполучною ланкою між духовною культурою суспільства і духовним світом особистості, між буттям суспільним та індивідуальним. Ця система складається в процесі діяльнісного опосередкування індивідами змісту суспільних цінностей, об'єктивованих у витворах матеріальної і духовної культури. Як правило, для особистісних цінностей характерна висока усвідомленість, вони відбиваються у свідомості у вигляді ціннісних орієнтацій і являються важливим фактором соціальної регуляції взаємин і поведінки людей. [10, с. 597].

За визначенням В. І. Войтко, ціннісні орієнтації – «вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, яка націлена на певний соціальний аспект» [2, 34с]. «Ціннісні орієнтації істотно впливають на стиль мислення і життя індивіда, перебіг емоційних та мотиваційних процесів, а також формування інтересів особистості. Ціннісні орієнтації розбудовуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в професійному та громадському житті, виконанні соціальних ролей. При цьому значне місце посідають системи цінностей, що функціонують у сім'ї, інших соціальних групах, які є референтними для певного індивіда. Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій» [2, с. 209].

Проблема ціннісних орієнтацій є однією із фундаментальних проблем психології і привертає до себе увагу багатьох дослідників як у теоретичному так і в прикладному аспектах. Як зазначає Б. Г. Ананьєв, поняття ціннісних орієнтацій має міждисциплінарний характер, його

вивчення йде на стику різних галузей знання про людину – філософії, соціології, психології та педагогіки.

Першими дослідниками проблеми ціннісних орієнтацій особистості вважають американських психологів У. Томаса і Ф. Знанецького [1, с. 84]. На думку авторів, цінності – природний об'єкт, що у дійсності здобуває соціальне значення і може бути об'єктом діяльності [1, с. 100].

Найбільш відомим дослідником ціннісних орієнтацій у зарубіжній психології є М. Рокич. Він визначає цінності як «... стійке переконання у тому, що певний спосіб діяльності та поведінки є бажанішим ніж сама діяльність чи поведінка [5, с. 35].

На думку М. Рокича цінності характеризуються наступними ознаками:

- загальна кількість цінностей, які є надбанням людини, порівняно невелика;
- усі люди володіють одними й тими ж цінностями, хоча й у різній мірі;
- цінності організовані в системи;
- витоки цінностей простежуються у культурі суспільства;
- вплив цінностей простежується практично в усіх соціальних феноменах, що заслуговують на вивчення.

М. Рокич виділяє два класи цінностей:

1. Термінальні цінності – переконання у тому, що будь-яка кінцева мета індивідуального існування з особистої чи соціальної точок зору варта того, щоб до неї прагнути.
2. Інструментальні цінності – переконання у тому, що саме цей спосіб (образ) дій із особистої чи соціальної точок зору є найбільш оптимальним для реалізації термінальних цінностей.

Термінальні цінності мають більш стійкий характер, ніж інструментальні, причому для них характерна менша міжособистісна варіативність [5, с. 85]. Як зазначає А. Павліченко, в структурі особистості найважливішими є термінальні цінності, тобто основоположні цілі людини, котрі відображають довгострокову життєву перспективу, визначають сенс її життя [9, с. 104].

Проблема регулятивної ролі вищих людських цінностей – смислових утворень розглядається представниками гуманістичного напрямку. Центральною категорією теорії особистості А. Маслоу є самоактуалізація – прагнення людини до більш повного виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей, що являється найвищим щаблем в ієрархії потреб.

А. Маслоу виділяє дві групи цінностей:

1. Б-цінності (цінності буття) – вищі цінності, притаманні людям, які самоактуалізуються (істина, добро, краса, цілісність, подолання дихотомій,

життєтворчість, унікальність, досконалість, необхідність, повнота, справедливість, самодостатність).

2. Д-цінності (дефіцієнтні цінності) – нижчі цінності, оскільки вони орієнтовані на задоволення будь-якої потреби, яка не задоволена.

За А. Маслоу, усі люди, які самоактуалізуються, прагнуть до реалізації «буттєвих» цінностей. Для них ці цінності виступають як життєво важливі потреби. Автор вважає, що буттєві цінності, притаманні кожній людині: «Вищі цінності існують в самій людській природі й можуть бути там знайдені» [1, с. 104].

За багатьма своїми положеннями близькою до гуманістичної психології є концепція В. Франкла, яка склалася у межах екзистенціальної психології.

В. Франклом виділяється три групи цінностей – смислових універсалій, які кристалізувалися в результаті узагальнення типових ситуацій, з якими суспільству або людству довелося зіткнутися в історії.

Першу групу становлять цінності творчі – найбільш природні та важливі, проте не необхідні. Основним шляхом їх реалізації є праця. Сенса праці у цьому аспекті полягає в тому, що саме людина привносить у свою діяльність як особистість.

Друга група – це цінності переживання. За В. Франклом, багатим ціннісним потенціалом наділена любов. «Любов є єдиним способом пізнати іншу людину в найглибшій суті її особистості». Однак любов не є необхідною умовою для осмислення життя.

Третя група – цінності відношення. Ця група цінностей полягає у відношенні людини до фактів, які обмежують її життя. Ціннісні відношення поділяються на три категорії: осмислене відношення до болю, провини і смерті. Саме ця група цінностей, на думку автора, є необхідною для людини, оскільки через неї індивід розуміє кінцевість власного життя, а значить, постійно знаходиться в пошуку повної та продуктивної самореалізації[1, с. 114].

Зв'язок ціннісних орієнтацій з мотиваційною сферою особистості визначає Б. Ф. Поршнев. На думку науковця основа особистості полягає у функції вибору. Вибір припускає надання переваги одному мотиву над усіма іншими. Але для того, щоб схилитися в бік певного мотиву необхідно мати підстави. Такою підставою, за автором, виступає орієнтація мотиву на ту чи іншу цінність[5, с. 24].

Аналізуючи структуру смислової сфери особистості, Д. О. Леонтьєв співвідносить особистісні цінності з смисловими структурами найвищого ієрархічного рангу. На його думку, цінності не є чисто психологічними утвореннями. Їх можна розглядати також як соціальне явище - продукт життєдіяльності суспільства і соціальних груп. У свідомості особистості цінність відображається у формі ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації,

на думку Д. О. Леонтьєва, – це «усвідомлені уявлення суб'єкта про об'єктну спрямованість власних смислів» [5, с. 85-89].

Як бачимо, погляди різних авторів стосовно знаходження концептуальної сутності цінностей, принципово не різняться. Те ж саме можна стверджувати і відносно класифікації цінностей.

Традиційно цінності розподіляють на предметні (об'єктні), до яких відносять: соціальне добро та зло, історичні події, культурне надбання минулого, предмети релігійного культу; та цінності свідомості (суб'єктні): суспільні установки, оцінки, ідеї тощо, які відображені в думках, почуттях та уявленнях суб'єкта. Деякі дослідники виділяють, так звані, абсолютні цінності, які незмінно зберігають своє значення для людей (життя, здоров'я, знання, прогрес, справедливість, духовна досконалість тощо).

Український дослідник О. В. Кавалеров підкреслює, що суб'єктивні цінності є провідними в житті людини, виступають фундаментом її світогляду [6].

Проблема внутрішньої структури ціннісних орієнтацій розв'язується по-різному в цілому ряді досліджень. На рівні аналізу внутрішньої структури ціннісних орієнтацій найбільш розповсюдженим у зарубіжній та вітчизняній

психології є виділення трьох компонентів:

- когнітивного (смыслового), в якому зосереджений соціальний досвід особистості і на основі якого здійснюється пізнання і становлення ціннісного відношення;
- емоційного, який передає переживання індивідом свого відношення до даних цінностей і визначає особистісний сенс цього відношення;
- поведінкового, при якому в результаті пізнання дійсності та її ціннісного переживання формується готовність діяти, здійснювати задумане у відповідності до наявного плану.

Однією із найважливіших характеристик системи ціннісних орієнтацій є багаторівневність, яка проявляється в її ієрархічній організації, причому головний критерій ієрархії – особистісна значимість – включає в себе різні змістовні аспекти, обумовлені впливом різних типів і форм соціальних стосунків.

Верхівку ієрархії цінностей особистості, на думку В. О. Ядова становить «життєвий ідеал» – соціально-ідеологічний і моральний образ бажаного майбутнього. Ціннісні орієнтації так чи інакше узгоджуються з ідеалом, формуючи власну ієрархію життєвих цілей, віддалених та близьких, а також цінностей – засобів, які людина розглядає у якості еталона» [7].

Стосовно питання про функції ціннісних орієнтацій, то переважна більшість науковців вважає, що ціннісні орієнтації виконують функцію відображення і захисту ідеалу, регуляції поведінки, підтримки внутрішньої

цілісності особистості. Д.О. Леонт'єв до цього переліку додає функцію еміслотворення, яка на його думку, є найголовнішою. І.А. Кадієвська та Г.Я. Мараховська виділяють наступні функції: орієнтувальну, оцінювальну, мотивуючу, прогностичну, спрямовуючу, регулятивну та адаптивну [7].

Є. В. Соколов вважає, що спрямованість і зміст усіх психічних явищ регулюється ціннісними орієнтаціями. Він зазначає, що «на різних рівнях організації особистості ціннісні орієнтації можуть виконувати п'ять основних функцій: експресивну, адаптивну, захисну, пізнавальну і функцію внутрішньої координації» [4, с. 89-90].

Отже, можна прийти до висновку, що функціональна роль цінностей безпосередньо пов'язана із самим фактом життя людини в суспільстві.

Як вже зазначалося, особливої актуальності проблема формування ціннісних орієнтацій набуває в юнацькому віці. В цей період відбувається суттєва перебудова особистості, що зумовлена змінами соціальної ситуації розвитку. Ці зміни можуть бути пов'язані зі вступом до вищого навчального закладу, початком трудової діяльності тощо [8, с. 157-158]. Особливу значущість тут набуває специфічна ситуація соціокультурного розвитку. Саме у цьому віці починається окреслюватися стійке коло інтересів, що є психологічною базою ціннісних орієнтацій. Відбувається переключення інтересів із приватного і конкретного на відсторонене і загальне, спостерігається зростання зацікавленості світоглядними питаннями, релігією та мораллю. [11].

У цьому віці молода людина мусить самостійно приймати та реалізовувати рішення, розробляти життєві плани, будувати власне життя. Вона переходить від пізнання світу до його перетворення, починає активно самостверджуватись у професійній діяльності.

Професійне самоствердження відбувається з урахуванням життєвих цінностей юнака. Якщо головним тут є суспільний престиж, то професію він обирає, орієнтуючись на існуючу в суспільстві моду на професії.

Найважливішими детермінантами формування особистості є потреба у спілкуванні і відокремленні. Спілкування у цей період набуває специфічних рис: розширюється життєвий простір контактних груп, зростає вибірковість соціальної взаємодії. На думку Є.І. Головахи, спілкування є конкретним джерелом цінностей, оскільки сприяє зануренню особистості у соціокультурне середовище, що надає такого досвіду, диференціація якого, згодом оформиться у ціннісні стратегії [3, с.102].

З метою дослідження структурних особливостей ціннісної сфери юнаків нами було проведено тестування за допомогою методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича. Зазначений інструментарій дозволяє виявити ієрархію термінальних й інструментальних цінностей особистості. Дослідження проводилось на базі факультету іноземних мов Криворізького державного педагогічного університету. Загальна кількість респондентів складає 68 осіб.

В результаті тестування були отримані наступні результати: переважна більшість юнаків, а саме 71 % серед термінальних цінностей на перше місце поставили здоров'я. Друге місце поділили між собою кохання (43 %), наявність вірних друзів (29 %), а також матеріально забезпечене життя (28 %). На третьому опинилося щасливе сімейне життя, яке обрали 57 % респондентів. Показово, що більшість юнаків цікавій роботі відвели лише з шостого по тринадцяте місце (71 %). Як виявилось, найменше молоді цікавить краса природи та мистецтва (86 %).

Що стосується інструментальних цінностей, то тут перше місце поділили між собою чесність (36 %), незалежність (36 %), життєрадісність (28 %). Друге місце респонденти відвели вихованості (43 %), освіченості (29%), твердій волі (14 %) та сміливості у відстоюванні власної думки (14%). На третьому місці опинилися відповідальність (57 %) і ефективність у справах (43 %). На останньому місці в ієрархії інструментальних цінностей молоді знаходяться боротьба з власними недоліками (57 %), високі домагання (29 %) і чуйність (14 %).

Як бачимо, юнаки в цілому віддають перевагу вічним життєвим цінностям, таким як здоров'я, кохання, сім'я, вихованість, освіченість тощо. Це говорить про відносну сформованість системи ціннісних орієнтацій, знання норм суспільної моралі та поведінки, усвідомлення того, на які ідеали необхідно орієнтуватися в житті. Тому дуже важливо, аби молоді не лише знала, що і як треба робити, а й застосовувала ці знання на практиці в повсякденному житті.

Список використаних джерел:

1. Абушенко В.Л. Ценностные ориентации – М.: Харвест, – 2001. – 199с.
2. Войтко В. І. Психологічний словник / В. І. Войтко. – К. : Вища школа, 1982-486с.
3. Головаха Е.И. Жизненные перспективы и профессиональное самоопределение молодежи – К.:Наукова думка, 1988. – 342с.
4. Горустович А. С. Понятие о ценностных ориентациях в психологической науке / А. С. Горустович // Психология в вузе. – 2006. – № 2. – С. 191.
5. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности – М.:Прогресс, 1986. – 320с.
6. Кавалеров А.В. Ціннісні орієнтації та їх класифікація// Наукове пізнання. Методологія та технології. – 2000. - № 1. – с. 33-36.
7. Кадієвська І. А. Цінності в процесах творення консолідуючої ідеології // Грані. – 2009. – № 2. – С. 50-53.
8. Кон И.С. Психология ранней юности – М.:Просвещение, 1989. – 252с.
9. Павліченко А. Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості// Психологія і суспільство. – 2005. – № 4. – С. 98-121.
10. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2007.- 587с
11. Савчин М. Загальні особливості зрілої юності // Вікова психологія. – К., 2005. – С. 257-262.

Дослідження рівня емпатії у студентів психологічного профілю навчання

Проблема пізнання людини є однією з найактуальніших в науці. Адже у процесі пізнання іншої людини одночасно відбувається емоційне оцінювання її, намагання зрозуміти вчинки, спрогнозувати її поведінку та змоделювати власну. Цього досягають завдяки використанню механізмів соціальної перцепції, що розуміються як способи, за допомогою яких люди інтерпретують, розуміють і оцінюють інших людей.

Одним з важливих механізмів пізнання іншої людини є емпатія, тобто розуміння на рівні почуттів, прагнення емоційно відгукнутися на проблеми іншої людини. Вона виникає і формується в ситуаціях взаємодії, в спілкуванні, у процесі соціалізації, і передбачає здатність приймати соціальні ролі й установки інших, уявляти себе у соціальній позиції іншого і передбачати його реакції [4, с.218].

Вивченням емпатії займалися такі вчені: К. Роджерс, Т. Ліпс, А.Айві, Джон Морено, Р. Мей, Ф.Перлз, К.Г.Юнг, А.Менегетті та ін. Серед вітчизняних можна назвати О.О.Бодальова, Л.Петровську, А.Добровича, Ю.Орлова, Т.Яценко та ін. В сучасній українській психологічній науці емпатія була у фокусі досліджень Л.П.Виговської, Т.І. Пашукової, Н.В. Аліхіної та інших вчених [8, с.8-9].

Основоположник гуманістичної психології К. Роджерс визначав емпатійне розуміння як «уміння ввійти усередину особистого світу значень іншої людини й побачити чи правильне має розуміння». Він вперше вказав на емпатичне розуміння як істинну умову розвитку у спілкуванні[6].

У подальших дослідженнях психологів ця ідея знайшла численні підтвердження. Найбільш суттєвими серед них є наступні:

1. Встановлено, що взаємне співчуття може визначати ефективність спільної праці [2, с.91-103].
2. Емпатія є необхідною умовою успіху психотерапії [7, с.27-46].
3. Дослідники помітили, що люди, в чийй взаємодії мала місце емпатія, переймали жести одне одного, манеру розмовляти, навіть ставлення до деяких речей [1,с.61-64].

Деякі дослідники ототожнюють емпатію з процесами соціальної перцепції(О.О.Бодальов, Г.М.Андреев та ін.), інші визначають відображення особистістю переживань іншого індивіда як одиницю наукового аналізу емпатійності (Л.Виговська), включають емпатію поряд з рефлексією та ідентифікацією до глибинних механізмів міжособистісного розуміння (Т.І.Пашукова[8,с.8] та ін.), розглядають емпатію як особливий психічний акт (Т.Ліпс), розглядають емпатійність як якість особистості.

Ми в даному дослідженні розглядаємо емпатію і як механізм соціальної перцепції, і як якість особистості.

З огляду на переживання об'єкта емпатії, емпатичні переживання можуть бути адекватними і неадекватними: одні люди можуть радіти чужому горю, інші — співчувати. Взявши за основу особливості вияву, емпатію поділяють на такі види [3, с.260-261]: емоційна, когнітивна, предикативна та естетична емпатія.

Важливими формами емпатії є *співпереживання* — переживання індивідом тих самих емоційних станів, почуттів, які відчуває інший, і *співчуття* — емоційне сприйняття негараздів іншого безвідносно до власного стану і дій.

Міра вираженості емпатії залежить як від природніх особливостей особистості, так і від умов виховання, життєдіяльності людини, її емоційного досвіду. Емпатія — соціально позитивна якість особистості, вона підтримується суспільними нормами життя, але може мати індивідуальний, вибірковий характер, коли співпереживають не будь-якій людині, а тільки значимій. Але є певний перелік професій, де емпатійність, здатність до емпатичної уваги є однією з найважливіших професійних якостей емпатії [4, с.221]. Це професія психолога, педагога, лікаря, керівника та ін.

Здатність до емпатичного розуміння, поряд з щирістю та позитивним прийняттям, за Роджерсом, є умовою ефективної взаємодії психолога з клієнтом [5, с.106]. Емпатійне розуміння, співпереживання — це якості психолога, на необхідність яких указував не лише К.Роджерс, а й Джон Морено, Ф.Перлз, К.Г.Юнг, А.Менегетті та ін. Серед вітчизняних можна назвати Л.Петровську, А.Добровича, Ю.Орлова, Т.Яценко. Здатність до емпатійного розуміння розширюється, розвивається тим більше, чим більше довіряємо ми своїм почуттям, словам, імпульсам, уяві, чим глибшим є наш інтерес до кожної людини [4, с.220].

Для підтвердження важливості емпатії саме в професійній діяльності психолога, ми вирішили провести дане дослідження.

Мета: з'ясувати роль емпатійного розуміння у соціально-психологічному контексті, зокрема професійній діяльності майбутніх практикуючих психологів; прослідити динаміку розвитку значущості та рівня емпатії майбутніх практикуючих психологів.

Об'єкт дослідження: емпатія як перцептивний механізм.

Предмет дослідження: значущість емпатії і рівень розвитку емпатії у майбутніх практикуючих психологів.

Гіпотеза: майбутні психологи надають високої значущості та мають високий рівень розвитку емпатії, що зумовлене вимогами до їх фахової підготовки.

Завдання:

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури так теоретичне визначення характеристик емпатії.
2. Визначення значущості емпатичного розуміння для професійної діяльності.

3. Проведення емпіричного дослідження та аналіз отриманих результатів.

З метою перевірки гіпотези про значущість емпатії, аналізуючи Етичний кодекс психолога [4, с.504], ми виділили 8 професійно важливих якостей психолога та запропонували оцінити їх за допомогою ранжирування. Вибірку склали студенти 1-3 курсів КДПУ педагогічного факультету спеціальності «практичний психолог».

Запропоновані якості: наявність глибоких теоретичних знань, компетентність, комунікативні, навички, гуманістична спрямованість особистості, відповідальність, захист прав клієнта, конфіденційність, здатність до емпатичного розуміння.

Були отримані наступні результати:

1 курс	2 курс	3 курс
1. Знання.	1. Гуманістична спрямованість	1. Знання.
2. Емпатія.	2. Знання.	2. Конфіденційність.
3. Конфіденційність	3. Конфіденційність.	3. Емпатія.
4. Комунікативність.	4. Емпатія.	4. Комунікативність.
5. Захист прав клієнта.	5. Захист прав клієнта.	5. Захист прав клієнта.
6. Гуманістична спрямованість.	6. Комунікативність.	6. Гуманістична спрямованість.
7. Відповідальність.	7. Відповідальність.	7. Відповідальність.

Для дослідження були надані всі важливі якості для психолога, але емпатія займає першу четвірку найважливіших якостей на 1-3 курсах психологів.

З метою виявлення рівня розвитку емпатії майбутніх психологів та економістів, ми використали методику «Діагностика рівня емпатії І.М.Юсупова». Були отримані наступні дані:

Курс та спеціальність	Рівень емпатії	%
1 курс майбутні психологи	Високий	53
	середній	47
2 курс майбутні психологи	високий	24
	середній	76
3 курс майбутні психологи	високий	20
	середній	80

Результати дослідження свідчать, що серед майбутніх психологів жоден зі студентів не має низького рівня розвитку емпатії.

Отже, студенти-психологи надають значущості емпатії і мають високий її розвиток. Це дає змогу стверджувати, що емпатія – соціально важлива якість особистості, потрібна для продуктивної взаємодії і розуміння іншої людини, а також є однією з передумов ефективної професійної діяльності психолога та інших професій типу «людина-людина».

Список використаних джерел:

1. Мей Р. Искусство психологического консультирования.- М.:Класс,1994.
2. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений.- К.:Либідь,1990.
3. Орбан-ЛембрикЛ.С. Соціальна психологія. Навч.посібник. К.:Академвидав, 2005.
4. Панок В.Основи практичної психології.-К.: Либідь, 2003.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапію. Становление человека.-М., 1994.-С.106.
6. Роджерс К.Р.Эмпатия //Психология эмоций. Тексты.-М.:МГУ,1984.
7. Фанч Ф. Преобразующие диалоги.-К.: Ника-Центр, Вист, 1997.
8. Хомік В.С. Емпатія та децентралізація: досвід теоретичного осмислення та емпіричних досліджень.//Практична психологія та соціальна робота. – 2007,№ 10, с.8-16.

Каюга Олена Юріївна,
студентка фізико-математичного
факультета КДПУ

Гендерні особливості спілкування в юнацькому віці

Як свідчить аналіз опрацьованої літератури, існує декілька концепцій гендера. Це обумовлено як відносною «молодістю» гендерного підходу (перші наукові праці з'явилися близько двадцяти років тому); так і складністю самого феномена. Гендер є складним соціокультурним явищем, що відображає відмінності в поведінці, ментальних та емоційних характеристиках між чоловічим та жіночим. Без з'ясування ролі жінки та чоловіка в сучасному житті, тих специфічних внесків, які кожен із них робить у розвиток суспільства, неможливе серйозне психологічне дослідження. Дана тема роботи є доволі актуальною, ще й тому, що гендерні особливості особистості не виникають одразу з народженням дитини, вони розвиваються протягом усього людського життя і залежать від багатьох умов і чинників. Цей розвиток має свої закономірності та протиріччя. Від нього залежить характер життєвого сценарію людини, стиль життя та особливості спілкування [2].

Гендерні відмінності виявляються в різних видах діяльності, зокрема у спілкуванні. Тому мета даної роботи з'ясувати відмінності у спілкуванні юнаків та дівчат, чоловіків та жінок. Предмет даного дослідження - з'ясувати гендерні особливості спілкування в юнацькому віці, виявити рівень мотивації на успіх та страху перед невдачами та головне як гендер впливає на комунікативні функції юнаків та дівчат.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що гендерні особливості особистості впливають на характер мотивації на успіх та страх перед невдачами та знаходять своє відображення у спілкуванні між юнаками та

дівчатами. Завдання – зробити теоретичний аналіз матеріалу з даної теми, практично дослідити рівень мотивації на успіх та страх перед невдачами, особливості спілкування в юнацькому віці.

Для реалізації поставленої мети було використано анкетування. Опитувальник складається з ряду питань, що потребують конкретної відповіді на питання без обґрунтування.

Поняття «гендер» увійшло у вжиток із соціології. Воно відбиває соціальну стать людини на відміну від біологічної. Тому гендер – це соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості освіти, професійної діяльності, ролі в родині. Це поняття, що розглядається сучасною соціологією як протилежне поняття біологічної статі людини. Відмінність полягає в тому, що біологічна стать «видається» людині ще до народження, і змінити її неможливо. Гендер же є весь поведінковий комплекс, притаманний чоловікам і жінкам. Він може змінюватися в ході історичного розвитку суспільства. Саме поняття «гендер» виникло, коли вчені виявили, що біологічна стать мало впливає на соціальні ролі чоловіків і жінок. Гендер – це сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство вимагає виконувати людям в залежності від їх біологічної статі [6].

І чоловіки, і жінки, що живуть в суспільстві, мають виконувати свої гендерні ролі, які їм приписує це суспільство. Природно, у різних суспільствах і ролі будуть мати різний характер. В рамках цього підходу гендер розуміється як організована модель соціальних відносин між жінками і чоловіками, яка не тільки характеризує їх спілкування і взаємодію в родині, а й визначає характер їх відносин в основних інституціях суспільства. Гендер, таким чином, трактується як один з базових вимірів соціальної структури суспільства, який разом з іншими соціально-демографічними і культурними характеристиками організує соціальну систему [4].

Манері спілкування чоловіків і жінок надавали великого значення здавна. Наприклад, жінкам не треба було дивитися співрозмовнику прямо в очі. Відведений убік погляд свідчив про сором'язливість, скромність, покірність. Правда, з віками звичаї змінюються. Тепер жінки погляд не відводять. Навпаки, за даними Р. Екслайна, жінки частіше дивляться на інтерв'юерів, ніж чоловіки.

Чоловічий стиль спілкування з самого раннього дитинства виглядає більш активним і предметним. Чоловіки більш прямолінійні у своїх потребах, що робить їх більш зрозумілими і передбачуваними в порівнянні з жінками. Чоловічий стиль спілкування підкреслює незалежність, схильність до дій, характерний для людей, наділених владою, а жіночий – взаємозалежність. Чоловіки говорять з натиском, перебивають співрозмовника, твердіше дивляться в очі, рідше посміхаються. Щоправда, багато залежить від групи спілкування і позиції в ній чоловіка. У суто

чоловічих групах чоловіки посміхаються і сміються рідше, ніж жінки в суто жіночих групах. Однак у змішаних групах чоловіки-лідери, спілкуючись з жінками-підлеглими, і чоловіки-підлегли, спілкуючись з жінками-лідерами, посміхалися частіше, ніж жінки. Жінки ж (особливо в різностатевих групах) віддають перевагу менш прямим засобам впливу на співрозмовника – вони менше перебивають, є більш тактовними і ввічливими, менш самовпевнені. Вони частіше ставлять запитання, повторюючи їх, частіше виражають сумнів або заперечення з приводу своїх висловів, щоб пом'якшити свою думку і проявити хоча б мінімальну підтримку іншому того, що говорить. Л. Карлі зі співавторами знайшли, що у жінок трохи більше, ніж у чоловіків, виражена виправдовувальна інтонація, дружелюбність в експресії особи, ступінь нахилу і напруженість пози, спокійна жестикуляція. Жінки-лідери сміються однаково часто при спілкуванні як з чоловіками, так і з жінками [6].

Чоловіки спілкуються з більшою емоційною стриманістю, прагненням до домінування, до креативності і раціональних способів взаємодії. Вони спілкуються один з одним на більшій відстані, у них менше прийнято обніматися і особливо цілуватися. Щоправда, цих норм дотримуються не у всіх країнах. У Марокко, як пише Ш. Берн, чоловіки можуть вільно ходити вулицями, тримаючись за руки або навіть під лікоть. Для чоловіків зміст спільної діяльності важливіший, ніж індивідуальна симпатія до партнерів [4].

Жінки вільніше висловлюють свої емоції і почуття, в тому числі з особами протилежної статі, вони мають у своєму розпорядженні більший діапазон міжособистісних дистанцій, кожна з яких показує певний рівень близькості з чоловіком. Внаслідок більшої соціальної орієнтованості жінки чіткіше усвідомлюють ті тендітні зв'язки, які об'єднують людей і роблять їх спілкування понад довірчим. Жіночий стиль спілкування пов'язаний з такими міжособистісними відносинами, для яких характерні підлегли, або соціально бажані стратегії поведінки, демонструючи які жінка спирається більшою мірою на інтуїцію.

Як зазначають психологи Е. Р. Слобідська і Ю. М. Плюснин (1987), поглядів, спрямованих хлопчиками на хлопчиків, більше, ніж спрямованих на дівчаток. У дівчаток поглядів, спрямованих на хлопчиків, теж більше, ніж поглядів, спрямованих на дівчаток [4].

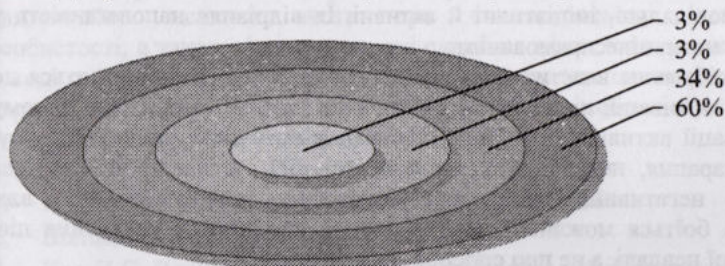
Щоправда, є й інші спостереження. Так, В. Аїкс і Р. Барнс (Р. Барнс, 1978) помітили, що юнаки і дівчата з традиційними уявленнями про статеві ролі рідше дивляться один на одного, рідше розмовляють один з одним, менше посміхаються і використовують менше жестів при спілкуванні в порівнянні з тими особами, статево-рольові установки яких більш ліберальні. Можливо, що ці особливості спілкування осіб різної статі один з одним обумовлені сором'язливістю, пов'язаною з віковими особливостями.

Для з'ясування рівня статево-рольової ідентифікації було використано шкалу «маскулінність - фемінність». Серед опитаних юнаків 100% мають виражену маскулінність (тобто мають досить високий бал за результатами анкети). Можна зробити висновок, що вони повністю відчувають себе представниками чоловічої статі, поведяться в суспільстві відповідно до статево-рольової ідентифікації. Серед дівчат ситуація дещо інша. Повністю вважають і поведуть себе як представниці прекрасної статі 75% опитаних дівчат (тобто мають низький бал за результатами тесту, що свідчить про фемінність). Проте 25% опитаних дівчат проявляють риси характеру властиві хлопчикам (мають високий бал – виражена маскулінність) – рішучість, мужність, витривалість, порядність, можуть застосувати фізичну силу при з'ясуванні стосунків.

На основі вище проаналізованого тесту можна зробити висновок, що згідно соціальної ідентичності і юнаки, і дівчата поведуть себе відповідно статево-рольової ідентифікації, у своєму юнацькому віці прагнуть зайняти позицію самостійного суб'єкта, самореалізуватися, свідомо регулювати основні види своєї поведінки, формують стійкі риси характеру (відповідно до статево-рольової ідентифікації). Але детальний аналіз показує, що кожна 4 дівчина (з опитаних) проявляє риси характеру притаманні чоловічій статі (чого не спостерігається серед юнаків). Решта дівчат поведуться відповідно до статево-рольової ідентифікації.

З метою виявлення особливостей мотивації на успіх та страху перед невдачами було використано опитувальник «Мотивація на успіх та страх перед невдачею» (А.О. Реан). Результати опитування серед дівчат представлені в діаграмі 1.

Діаграма 1. «Мотивація на успіх та страх перед невдачею» (Дівчата)

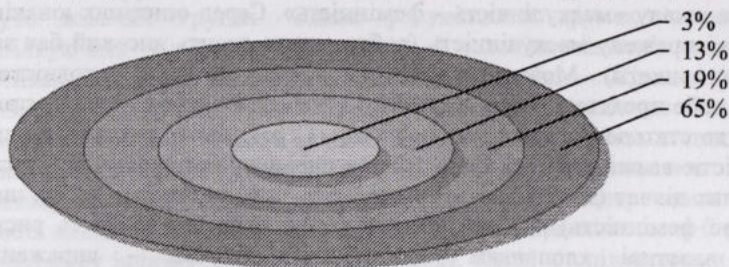

Умовні позначення:

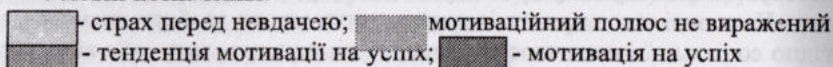
- страх перед невдачею; - мотиваційний полюс не виражений
- тенденція мотивації на успіх; - мотивація на успіх

Результати опитування серед хлопців представлені в діаграмі 2.

Діаграма 2. «Мотивація на успіх та страх перед невдачею» (Хлопці)

Умовні позначення:

Як свідчать отримані дані отримані дані, переважаючим рівнем, мотивації на успіх та страху перед невдачею, є середній. Люди мотивовані успіх, але його досягнення залежить від певних обставин – від здібностей готовності особистості до ризику, внутрішньої впевненості та іншого. Юнаки у цьому випадку знаходяться у кращій ситуації. Вони більш ризиковані, активніші, впевненіші в собі, у порівнянні з дівчатами.

Шістдесят відсотків дівчат і шістдесят п'ять відсотків юнаків мають мотивацію на успіх, яка відноситься до позитивної мотивації. При такій мотивації люди, починаючи справу, маючи на увазі досягнення чогось конструктивного. В основі активності людини лежить надія на успіх і потреба в його досягненні. Такі люди зазвичай впевнені в собі, у своїх силах, відповідальні, ініціативні й активні. Їх відрізняє наполегливість у досягненні мети, цілеспрямованість.

До осіб, яким властивий страх перед невдачею, що відноситься до негативної мотивації, відносяться 34% дівчат і 19% хлопців. При даному типі мотивації активність людини пов'язана з потребою уникнути зриву, осуду, покарання, невдачі. Взагалі в основі цієї мотивації лежить ідея уникнення негативних очікувань. Починаючи справу, людина вже заздалегідь боїться можливої невдачі, думає про шляхи уникнення цієї гіпотетичної невдачі, а не про способи досягнення успіху.

Боязкість перед невдачею властива 3% дівчат та 3% хлопців. Це люди котрим властивий страх перед невдачею. Вони відрізняються підвищеною тривожністю, низькою впевненістю у своїх силах. Намагаючись уникати відповідальних завдань, а при цьому необхідності вирішення надприродних завдань можуть впадати в стан близьке до панічного. Принаймні ситуативна тривожність у них в цих випадках стає надмірно високою. Все це, разом з тим, може поєднуватися з досить

відповідальним ставлення до справи. Решта опитаних 3% дівчат і 13% юнаків не мають яскраво вираженого мотиваційного аспекту.

На основі вище з'ясованого можемо стверджувати, що в залежності від типу мотивації можна судити і про успіх під час спілкування. Почуватиметься людина впевнено чи навпаки розгублено і боязко, сміливо виражатиме свої думки або краще змовчить, щоб уникнути осуду, зауважень чи критики.

Як бачимо, навіть у спілкуванні мають місце гендерні відмінності між дівчатами та хлопцями. Гендерний підхід дає змогу оцінити ефективність спілкування – наскільки повно воно задовольняє потреби жінок і чоловіків. Підвищуючи роль спілкування в житті суспільства, потрібно брати до уваги, гендерний аспект спілкування, спрямований на реалізацію інтересів громадян – жінок і чоловіків, сформованих у контексті певних цінностей та потреб.

Отже, в ході виконання даної роботи було зроблено теоретичний аналіз матеріалу з даної теми, досліджено гендерні особливості спілкування у юнацькому віці, виявлено особливості мотивації на успіх та страх перед невдачею, вплив гендеру на комунікативні функції юнаків та дівчат. Було встановлено, що специфіка спілкування полягає в тому, що в процесі взаємодії суб'єктивний світ одного індивіда розкривається для іншого, відбувається взаємний обмін думками, інформацією, інтересами, почуттями, діяльністю тощо. В реальних міжособистісних контактах розкривається весь спектр якостей особистості, її комунікативний потенціал, соціальна значущість особистості, виявляються людські симпатії та антипатії, а головне – виявляються гендерні риси особистості, що є підтвердженням висунутої попередньо гіпотези. У зв'язку з цим надзвичайно важливо знати про статево-рольову ідентифікацію особистості, а також ті взаємини, які склалися між хлопцями та дівчатами в ході спілкування, від них, зрештою, залежить уся система спілкування окремої особистості, розвиток її комунікативного потенціалу, засоби, що використовуються у процесі взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Андреева Г. М. Социальная психология. М., 2006.
2. Вікіпедія – вільна енциклопедія.
3. Кон И.С. Психология юношеского возраста. – М.: Просвещение, 1979.
4. Общая психология: Курс лекций для первой ступени педагогического образования / Сост. Е. И. Рогов. – М.: ВЛАДОС, 2005.
5. Токарева Н.М., Шамне А.В. Методичні рекомендації до вивчення курсу вікової психології. – Видання друге, доповнене. – Кривий Ріг, 2007. – 96 с.
6. <http://difer-menwomen.ru>